

A könyvkereskedő hivatásáról

Irta
és az egyesületben felolvasta 1903. évi május hó 2-án
Wiesner Jakab

Budapesten, 1908.

A „Csak szorosan” Magyarországi Könyvkereskedő-segédék Egyesülete kiadása.

Budapest, 1903. Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdája.

Eljöttem önökhöz s mondhatom szívesen, örömmel jöttem, hogy elmondjak önöknek egyet-mást abból, a mit hosszú könyvkereskedői pályámon tanultam, láttam és tapasztaltam. Ha nem sok is az, a mit elmondhatok, azoknak, a kik csak a közelmúltban, vagy éppen csak most léptek a könyvkereskedői pályára, nem lesz érdektelen, nem lesz tanulság nélkül való, ha figyelemmel meghallgatnak; ha megszívlelik, a mit elmondok.

A könyv a művelt ember legértékesebb kincse. A könyvbarát lakásának legszebb részeit ékesíti a könyvekkel s egyedül a könyv az, mely a művelt embernek mindig nemes, ideális, igaz szórakozást nyújt.

A könyvkereskedői pálya tehát csak műveltebb embernek való, mert ahhoz, hogy valaki csak némiképen is jobb könyvkereskedő legyen, *szeretnie, becsülnie* kell a könyvet. Csak a ki igazán átérzi a könyv hivatását, a ki mérlegelni tudja a könyv értékét, becsét, csak az lehet hivatásos, lelkes könyvkereskedő, csak az boldogulhat a könyvkereskedői pályán.

Mikor az első napon átlépve a könyvkereskedés küszöbét azzal a szándékkal, hogy megtanuljam a könyvkereskedelem mesterségét, úgy éreztem, mintha egy templomba léptem volna be: a közművelődés, a műveltség, a tudás templomába s büszke önérzet fogott el, hogy én is szerény munkása lehetek majdan annak a seregnek, a mely a műveltséget, a tudást, a világságot terjeszti.

Az egyik sarokból Petőfi halhatatlan szelleme ragyogott felém, a másik sarokból Arany János, Vörösmarty, Tompa, Garay szép összkiadásai tündöklöttek arany betűikkel, ismét más oldalról Shakespeare, Goethe, Dante munkái intettek le s a magasból a római és görög klasszikusok egész sora: Homeros, Horatius, Vergilius, Cicero, stb. néztek le reám egyszerű, igénytelen külsőben, egy letűnt kor egész történelmét, irodalmát, művészetét, kulturáját mondva el, hogy azokból tanulságot merítsen a modern ember, az új kor.

Ugy éreztem, mintha nyitott szemmel néznének le reám a halhatatlanságnak, a szépnek, az örök tudásnak e bajnokai és zászlóvivői, mintha azt mondták volna: vesd le saruidat, a mikor ide belépsz, idealizmussal, lelkesedéssel, hazafisággal áthatott lélekkel, szívvvel közeledj hozzánk.

Fogadalmat tettem akkor, hogy mindenkor hűséges munkása leszek a magyar könyvkereskedelemnek, hogy egész éneket, gondolkodásomat, tudásomat, lelkesedésemet pályámnak szentelem.

24 esztendő mult el azóta, deresedő fejjel állok előttük. Nem tudom, nem az én dolgom megítélni, mennyiben feleltem meg hivatásomnak, de azt felemelt homlokkal mondhatom el önöknek, hogy fogadalmamat betartottam mindig, minden körülmények között.

Hűséges, becsületes, törekvő, lelkes munkása voltam egész pályámon a magyar könyvkereskedelemnek. S ha előfordult is néhanapján, hogy megállva egy-egy könyvkirákat előtt, a sok piszok és szemét megundorította velem a pályámat, a másik pillanatban felülkerekedett bennem a jobbra törekvő könyvkereskedő, a szebb jövőben bizakodó idealista, a ki a sok piszok, a sok szemét láttára csak erőt merit ahhoz, hogy ne térjen el attól, a mit az első napon megfogadott.

Talán szerénységtelenség, hogy a mikor itt állok önök előtt, hogy elmondjak egyet s mást a könyvkereskedő hivatásáról, a magam egyéniségét, a magam érzelmeit, a magam gondolatvilágát helyezem előtérbe, de azt hiszem, - ha szerénységtelenség is - el kellett mondanom ezeket azért, mert tudom, érzem s vallom is, hogy csakis a ki szeretettel, hivatással lép a könyvkereskedői pályára, lehet hasznos, számottevő tagja a magyar könyvkereskedelemnek s csakis

ha ő maga is átérzi pályáját egész mivoltában, szépségében, csak akkor adhat neki kenyeret is ez a pálya.

Önök, fiatal barátaim, most vannak pályájuk kezdetén, különösen szíveleljék meg azt, a mit az előbb elmondtam.

A milyen szép, a milyen nemesítő, lelkesítő pálya a könyvekkel való kereskedés a hivatásos könyvkereskedőnek, éppen olyan elképzelhetetlen és valósággal elijesztő annak, a kinél a tudás meg a hivatás is hiányzik. Nemcsak azért, mert az ilyen fiatal emberekből könyvkereskedő, a szó igazibb értelmében sohasem lesz, hanem azért is, mert a tévesztett pálya még a mindennapi kenyeret sem biztosítja az illetőnek.

Ne higgyék azt, hogy a ki már mindenfélét sikertelenül próbált, abból okvetetlenül jó könyvkereskedő lesz s azt sem, hogy minden kicsapott diáknak a menedéke a könyvesbolt s végül, - ezt különösen hangsúlyozom, - ne higgyék azt sem, hogy a könyvkereskedés olyan olvasóterem-féle, a hol sok-sok regényt lehet olvasni.

Férfiás, szilárd, határozott akaraterőt, sok tudást, műveltséget, hivatottságot, kereskedői szellemet s sok-sok egyebet követelünk a könyvkereskedőtől, hogy szeretettel, lelkesedéssel dolgozhassék pályáján, hogy boldogulhasson, hogy meg tudja vívni az élet harczeit a kenyérért, a melyek ezer előre nem látott esélyt, csalódást rejtenek magukban.

A *Csak szorosán*-egylet buzgó elnökségét s első sorban annak elnökét, Schäffer János urat éppen ennek a tudata vezérelte, mikor egy könyvtári szaktanfolyam szervezését határozta el s neki köszönhető, hogy az egylet vagyoni viszonyaihoz képest valóban nagy áldozatok és utánjárások után sikerült végre elérnünk azt, hogy a *magyar könyvkereskedő gyakornokoknak* minden esztendő néhány hónapján át rendszeres előadásokat tarthassunk.

Engem ért az a kitüntetés, hogy az első előadást, mely tulajdonképpen nem is előadás, hanem inkább olyan beköszöntő, bevezetés-féle, én tartsam meg. S noha nagyon jól tudom, hiszen az imént bővebben ki is fejttem, hogy mit várok én attól, a ki könyvkereskedő akar lenni, mégis szívesen tettem eleget az elnök kérésének, mert hiszen bármilyen kevés is az, a mit néhány óra alatt előadni lehet, - az a kevés is bizonyára szolgálatára lesz - azoknak, a kik bizonyos alappal s főleg, a kik nem kényszerűségből, hanem határozott akarral, öntudattal és becsvággyal léptek erre a pályára.

A hazafias szellemű, tevékeny és hivatásos könyvkereskedő, könyvkiadó elsőrangú társadalmi tényező s főleg a vidéken valósággal missiót teljesít.

A mikor egy könyvkereskedő valahol megtelepszik, a kulturának, a közművelődésnek emel templomot, de csak ha valóban könyvkereskedő az illető.

A könyvkereskedőnek úgyszólván nevelnie kell a közönséget és ehhez nem elég szatócskodni a könyvekkel. Nem szabad bevárni, míg bejönnek hozzá a könyvért, hanem minden eszközzel, minden módon - de mindig a tisztesség határa közt - serkenteni kell a közönséget a könyvvásárlásra.

S ha véletlenül két könyvkereskedő van egy városban, ne egymásra törjenek, ne egymást kisebbségnek, ne a másik rovására dicsérjük magunkat, hanem ellenkezőleg, egyesült erővel, kölcsönös megegyezéssel teremtsünk talajt a könyvnek. Mert hiszen, sajnos, nálunk még mindig nem mindenki tekinti szükségletnek a könyvet s feldíszítjük ezer értéktelen s nagyobbára izléstelen cifrasággal a házukat, csak éppen a könyv, a könyvszekrény hiányzik belőle.

Pedig a jó könyv a legolcsóbb cifraság, a mely értékét sohasem veszíti el. Ezt magyarázzák folyton és folyton, fiatal barátim, ezt hirdessék, ezt tanítsák! A könyvkereskedelemnek s ezzel

együtt a magyar irodalomnak, a magyar kulturának csak akkor tesznek szolgálatot, ha a könyvet, a mely csupa sziv, csupa lélek, buzgón, odaadással terjesztik. *De csupán az igazi könyvet.*

Az önök dolga megítélni, hogy melyik könyv az, a mely megérdemli, hogy fáradozzanak érte. S ha nem csak azt fogják tekinteni, hogy melyik könyv eladásából származik önökre több haszon, ha lelkük mélyéből fognak törekedni könyvkereskedők lenni, ha pályájukat meg fogják becsülni, ha törekvéseikben a műveltség, a tudás fogja önöket vezetni, akkor tudni fogják azt is, melyik az a könyv, a melyiknek lelke, a melyiknek szive van. Melyik az a könyv, a mely nemesít, tanít, szórakoztat, melyik az a könyv, a mely érdemes arra, hogy *könyvnek* mondjuk a szó legszorosabb értelmében.

Nem illő, fiatal barátaim, ha egy könyvkereskedő alkuszik a könyvkiadóval s azt írja neki, hogy ha nem szállít ilyen és ilyen feltételekkel, akkor más könyvet rendel, neki mindegy akármilyen könyvet ad el.

Fiatal barátaim, az nem mindegy. A könyv és a könyv között óriási különbség van. Van könyv s van könyvnek minősített gyártmány. Az előbbi egy istentől megáldott lélek megnyilatkozása, a mely világosságot hirdet, a másik szennyet, piszkot, izléstelenséget, durvaságot terjeszt. Feleljenek nekem, úri emberekhez való foglalkozás ilyen könyveket eladni, terjesztetni? Nem mindegy, hogy önök egy Mikszáth, Bródy Sándor, Herczeg Ferencz, Eötvös Károly kötetet adnak-e el, vagy ha egy rossz fordítást tukmálnak a vevőre. Az előbbiek irodalmi munkák, az utóbbiak gyártmányok.

Sajnos, a közönség túlnyomóan maga sem tudja megválogatni az olvasmányait; a művelt könyvkereskedő hivatásához tartozik, hogy vezesse a közönséget a könyvek megválasztásában.

A vevő bizalommal fordul a könyvkereskedőhöz, - ezzel a bizalommal, fiatal barátaim, ne éljenek vissza soha, semmi körülmények között.

Az igazi könyvkereskedő lelkiismeretes tanácsadója ebben a tekintetben a közönségnek, üzlethelyisége - főleg vidéken - valósággal kaszinója, olvasóterme, találkozója a műveltebb közönségnek; - vagy legalább is így kellene lenni.

És ha nem mindenütt van így, azt ne a közönségnek, hanem magunknak tulajdonítsuk.

Pedig nem csak azért fontos, hogy így legyen, mert ezzel hivatásunknak tartozunk, hanem azért is, mert csak ha mindezeket szem előtt tartjuk, ha műveltségünkkel, tudásunkkal, lelkiismeretes munkálkodásunkkal megnyerjük a közönség bizalmát, érhetjük el azt a szerepet, a melyet hivatásunk kötelességünkkel tesz s akkor, *csakis akkor ad kenyeret is a pályánk.*

A közönséggel való érintkezésben a jó ízlést soha se hagyjuk figyelmen kívül. Fölösleges, hogy a könyvkereskedő alázatoskodjék, a mikor a vevőjével áll szemben.

A fűszerestől, a divatkereskedőtől ezt már megszokta a közönség, de már magának a könyvnek is tartozunk azzal, hogy önérzettel, hivatásunk tudatában viselkedjünk a könyvvásárlóval szemben.

Jóízlésű ember különben sem várja ezt az alázatoskodást, hanem azzal, hogy leveszi kalapját, mikor egy könyvkereskedésbe lép, már bizonyítja, hogy a könyvkereskedőtől önérzetet követel.

És a jó ízlés vezesse önöket nyomtatványaik, hirdetményeik készítésében, a kirakatok elrendezésében és egyáltalában minden működésükben.

A szép, izléses kiállítású és gondos stilusban megírt nyomtatvány, a kirakat, tükre a könyvkereskedő egyéniségének. Azért különös gondot fordítsanak ezekre, a közönség ebből ismeri meg, hogy könyvkereskedők-e önök, vagy szatócsok.

A hogy a személyes érintkezésben művelt emberekhez illő, önérzetes modort követelünk a könyvkereskedőtől, úgy azt követeljük a nyomtatványaiban is.

Nem akarok önöknek mutatványokkal szolgálni, hogy mennyi izléstelenséget találunk éppen ezen a téren, éppen könyvkereskedőknél, hogy hányszor még a helyesírás legelemibb követelményének sem felelnek meg ezek az írások, nyomtatványok, csak hangsúlyozom újból, hogy az ilyen urak nem érdemlik meg, hogy könyvet árútsanak, az ilyen urak nem méltók arra, hogy őket könyvkereskedőknek tekintsük.

Levelezésünkben szintén *kerüljünk minden alázatoskodást, szószaporitást*. Ezek fölösleges czafrangok, melyek a levél írójának, de még az olvasójának is az idejét rabolják el, a nélkül, hogy bármilyen irányban is szolgálatára lennének annak az ügynek, a melyet a kérdéses levél szolgál. Egyszerű, világos, hibamentes, magyaros irály, magyaros gondolkodás jellemezze levelezésünket.

A levél papírja fehér, a levél nyomtatott feje pedig izléses, csinos és szintén gondos legyen.

Az aláírásunk egyszerű, olvasható írással történjék; semmiféle nyakatekert manuprópria. Az aláírásnak csak egy hivatása van, hogy azt a levelet, vagy okmányt, melyet aláírtunk, tudjuk, hogy ki írta alá - tehát olvasható legyen az aláírás!

Németül csak akkor írjunk, ha Németországgal vagy Ausztriával levelezünk, Magyarországon még akkor is magyarul írjunk, ha német nyelven fordulnak hozzánk. De ne csak az írásunk legyen magyar, hanem az érzésünk, gondolkodásunk, lelkünk is.

Az idegen szavakat kerüljük a társalgásban, de főleg az írásban s csak ott illesszünk egy idegen szót az írásunkba, a hol az elkerülhetetlen.

És ne csak a nagy közönséggel való bánásmódban, levelezésünkben vezesse önöket a figyelmes, előzékeny modor, hanem a kartársakkal való érintkezésben is.

Sőt itt talán még inkább. Egy könyvkereskedésnek a helyes vezetése nagy fáradtsággal, gondnal jár s a könyvkiadónak a könyveladóval való elszámolási viszonya annyira nehézkes, hogy nemcsak tiszta fej, de kölcsönös jóakarat is kell hozzá, hogy ezt a hetekig tartó fárasztó és időtrabló munkát elvégezhessük.

Ilyenkor azután könnyítsünk egymás munkáján. A ki kiadóüzletben munkálkodik, vegye figyelembe a szortimenter súlyos helyzetét, a szortimenter pedig igyekezzék tiszta, gondos, megbízható munkát végezni. A felületes munkával nemcsak a kiadó működését teszi végtelenül fárasztóvá, kínozóvá, kellemetlenné, de önönmagának is tengeri kigyót nevel, melyet a kölcsönös veszekedés, kicsinyeskedés csak növel, fejleszt.

Olvassuk el egymás nyomtatványait, teljesítsük a lehetőséghez képest óhajainkat. Jóindulat, előzékenység a legsúlyosabb, legkellemetlenebb munkát is elviselhetővé teszi.

Ne lovagoljunk elveken, mert az magyarul kifejezve nem egyéb, mint varkocs-politika, a melyből senkinek sincs haszna, de a mellyel meggyötörjük, megkínózzuk egymást.

Szokják meg fiatal barátaim az engedékenységet, feljebbvalóik iránt viselkedjenek tisztelettel és szeretettel, még akkor is, ha akad ezek között az urak között néha olyan is, a ki nem éppen szolgál rá erre a kedvességre.

A szerénység mindig csak díszíti a fiatalságot s ne higgyük soha, hogy okvetetlenül nekünk van igazunk még akkor sem, ha néha csakugyan a mi részünkön van az igazság.

Ha a kiadóhivatalból azt írják nekünk, hogy egy könyv hiányzott a csomagból, akkor ne gyanúsítsuk meg a kiadó kezelőjét, ne írjuk neki azt, hogy sehol a világon olyan rend nincs, mint nálunk, tehát csak ott lehet a hiba, hanem vizsgáljuk meg előbb az ügyet és keressünk békés, megnyugtató megoldást.

És a kiadóhivatal kezelője se bosszantsa, gyötörje apró kicsinyeskedéssel a szortimentert. Ha például a differenzia öt fillér, ne veszekedjünk e miatt hónapokon át, hanem töröljük egyszerűen ezt a követelést, hiszen a tintát sem éri meg, hogy e miatt firkáljunk.

Ha a visszaküldött ezer könyv között akad egy olyan 30 filléres füzet, a melynek a visszaküldésére nem volt jogositva, hát e miatt se levelezzünk, hanem egyszerűen vegyük vissza.

Ne felejtjük el soha, soha, hogy kartársakkal állunk szemben, kiknek - ismerve a terhes munkát - úgy is elég bajuk van. Könnyítsünk terhén, közeledjünk kartársi szeretettel, tisztelettel, barátsággal, bizalommal egymáshoz, ha másért nem, már azért is, mert hiszen a magunk munkáját is megkönnyítjük az előzékenységünkkel.

A magyarságunk, a hazafiságunk, meg a jó izlésünk mellett tüntessünk kirakatainkban is. Mire való a kirakat? Arra, hogy megmutassuk a közönségnek, hogy könyvkereskedők vagyunk s hogy bemutassuk az irodalom újdonságait. Ez volna a főcél, de ezt a célunkat egyesíteniünk kell azzal a kötelességünkkel, mellyel a magyar könyvkereskedelemnek, irodalomnak és hivatásunknak tartozunk. Meg kell tehát válogatnunk azokat a könyveket, a melyeket a kirakatunkba teszünk, s a megválogatás után izléssel kell azokat rendeznünk. És ne feledjük el soha, hogy első sorban is *magyar könyvkereskedők vagyunk*.

Teljesen elegendő, ha a kirakatok arányában kiteszünk idegen nyelvű könyvet is, de a *magyar vezessen mindig és mindenütt*.

Van Budapesten néhány olyan kirakat, melyekből ugyyszólván számúzva van a magyar könyv s ha egy idegen utas véletlenül megáll egy ilyen kirakat előtt, önkénytelenül is felmerül előtte az a kérdés, hol vagyok én most? Németországban, Ausztriában? Német tartomány ez a Budapest? stb. stb.

Semmi, de semmi ok sincs arra, hogy annyira háttérbe szorítsuk önmagunkat, teljesen elegendő, ha néhány idegen nyelvű könyvvel bizonyítjuk, hogy német, francia könyv *is* kapható.

Beutaztam Olaszország és Szicília legnagyobb tengerparti városait; voltam Nápolyban, Palermóban, Catániában, Messzinában, Bariban, sőt Malta la Valettában is s tessék elhinni, hogy láttam ugyan imitt-amott egy-egy spanyol, francia, angol vagy német könyvet, de csak a háttérben, csak elvétve, eldugva, egy kirakat sem büszkélkedett az ő idegenségével, pedig ezekben a városokban több idegen fordul meg egy nap alatt, mint Budapesten egy hónap alatt. Elég szomorú és sajnós, hogy Fiumében, Brassóban csak idegen könyvet találunk a kirakatokban, - magyarnak ott nincs helye. Itt Budapesten *minden talpalatnyi teret a magyarságnak foglaljunk le*, a magyarságnak követeljünk!

Elmondtam önöknek, hogy válogassák meg azokat a könyveket, a melyeket embertársainknak eladnak s hogy válogassák meg azokat is, a melyeket a kirakatokba tesznek, megmarad még az a kérdés, mit olvassanak önök. Fiatal barátaim, önöknek nagyon-nagyon sokat kell olvasniuk, mert csak így pótolhatják azt, a mire az iskola nem tanított, de a melyre a művelt könyvkereskedőnek az életben, s hogy hivatásának a magaslatán álljon, okvetetlenül szüksége van.

A legfontosabb olvasmánya a könyvkereskedőnek az irodalomtörténet s egyáltalában mindaz, a mi az irodalomtörténet keretébe vág. Végtelenül fontos, hogy a könyvkereskedő teljesen tájékozott legyen az irodalomban, azért ne csak az irodalom történetét olvassa, hanem irodalmi tanulmányokat, kritikai irodalmat, irodalmi életrajzokat is.

Életrajzot egyáltalában, mennél többet olvassanak. Az életrajz mindig érdekes s végtelenül tanulságos, és pedig nemcsak abból a szempontból, mert nagy emberek élete, örök példája marad az emberiségnek, hanem azért is, mert egy-egy életrajz rendszeren egy egész kornak a történelmével ismertet meg minket. Annak a kornak a történetével, a mely az illető nagy embernek az életéhez kapcsolódik.

Olvassanak sok-sok levelet, de nem levelezőkönyveket, hanem nagy költők, nagy emberek levelezéseit, nagy emberek naplóját, naplójegyzeteit, önéletrajzaikat.

Mindezek általános műveltség szempontjából is fontosak, de a könyvkereskedőre nézve, a kinek mindenről kell tudnia, különösen értékesek az ilyen olvasmányok.

Ott vannak például Mikes gyönyörű levelei, Arany János, Petőfi, Kazinczy, Vörösmarty stb. levelezései, ott van gróf Széchenyi naplója, önéletrajza, ott vannak Salamon Ferencz, Erdélyi Pál, Gyulai Pál stb. irodalmi tanulmányai, mindezek egy-egy egész kort ölelnek fel, s *közvetlenségükkel* végtelen sok tanulságot rejtenek magukban.

Ime, fiatal barátaim, elmondtam önöknek egyet-mást a könyvkereskedő hivatásáról s pályájáról. Nem az volt a főczélom, hogy tanítsak, vagy hogy tanácsokat adjak önöknek, hiszen erre kevés egy rövid fél óra, előadásomnak első sorban is az volt a célja, hogy magasabb szempontból nézve a könyvkereskedelmet, felébresszem az önök becsvágyát, hogy valóban könyvkereskedőkké törekedjenek lenni.

Szeretném, ha önöket is az a lelkesedés, ambíció, tudásvágy hevitené, a mi engem is egész pályámon át hevített és hevít még ma is, szeretném, ha egész pályájukat a könyv szeretete ragyogná be, a mely kitartást, ideálisabb célt, tartalmat adna szakadatlan munkásságuknak.

Szerettem volna szavaimmal beléjük plántálni azt az érzést, azt a tudatot, a mely magasabb, nemesebb célok elérésére sarkalná önöket.

Ne riassza vissza önöket, fiatal barátaim, ha éppen ezeket szem előtt tartva, talán túlságos sokat követelek.

Tudom, hogy a feladat nem kicsiny, de tudom azt is, hogy kitartással, komoly férfias akarattal a legnehezebb akadályokat is le lehet küzdeni.

Végül még két megjegyzésem van:

A *Csak szorosán*-egylet abban a reményben indítja meg előadásait és pedig már a jövő héten s az előadó urak abban a reményben vállalkoztak erre a reájuk nézve mindenesetre terhes és fárasztó előadások megtartására, hogy egy kötelességet teljesítenek, a mellyel hivatásuknak tartoznak. Az önök kötelessége már most, fiatal barátaim, hogy megszivleljék, hogy komolyan vegyék azt, a mit az előadó urak elmondanak majd önöknek.

Kötelességükké teszem, hogy ezekre az előadásokra pontosan eljőjenek, hogy figyelemmel, lelkiismerettel és odaadással megszivleljék, a mit hallani fognak. Csakis így lesz áldást hozó az előadó urak s a maguk munkája, a mi máskülömben kárba veszett fáradtság, céltalan időrablás.

A másik megjegyzésem!? - A népek nagy tengerében csak egy csöpp azok száma, a kik magyarul beszélnek, a kik magyar könyveket vehetnek.

És ez még inkább kötelességükké teszi, hogy kezet-kézben, a legbuzgóbb összetartással munkálkodjanak. Virágzó magyar könyvkereskedelem csak akkor lehet, ha első sorban is *mi vagyunk* lelkes magyarok, érzésben, szóban és lélekben egyaránt.

Azt a kis teret, a mely rendelkezésünkre van, hódítsuk meg teljes egészében s akkor ez a *csöpp* hatalmas folyammá fog növekedni, a mely elárasztja a termékeny, fogékony, mindig nemesebb hajlandósággal telített magyar földet; áradatával tudást, művelődést hintve és terjesztve szét.

Ám menjetek ki fiatal barátaim a nagy külföldre, tanuljatok, tapasztaljatok és lássatok meg ott mindent, a mi igazán szép, a mi utánzásra méltó, de ha aztán haza jöttök, hogy tudástokat itthon értékesítsétek, ha egyszer megállapodtatok, ha egyszer egy talpalatnyi tért magatoknak meghódítottatok itthon, akkor többé ne igyekezzetek, ne munkálkodjatok kifelé. Vágyaitokban, törekvéseitekben annak a *kis csöppnek* a meghódítására törekedjete, mert csak itt érvényesülhettek, mert csak itt boldogulhattok, mert

„A nagy világon e kívül,
Nincsen számodra hely.
Áldjon vagy verjen sors keze.
Itt élned, halnod kell.”